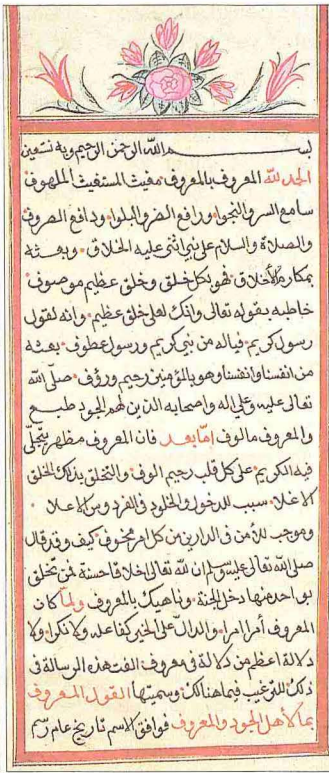

Abdülkâdir
Gedikzâde'nin
*el-Kavulü'l-
ma'rûf bimâ
li-ehli'l-cüd
ve'l-ma'rûf*
adlı eserinin
müellif hattı
nüshasının ilk
ve son sayfaları
(Beyazıt
Devlet Ktp.,
nr. 1046)

Aydın, Gazze, Remle, Saïd, Şam ve Kudüs de Gedikzâde'nin ziyaret ettiği merkezler arasındadır. Kudüs'te bir müddet kalan Gedikzâde daha sonra Nablus'a geçti ve 29 Cemâziyelâhîr 1187'de (17 Eylül 1773) burada vefat etti. Murâdî bu tarihi 1189 (1775), vefat yerini de Medine olarak kaydedip onun Cen-netü'l-Bakî'a defnedildiğini söylerse de Kettânî bunun doğru olmadığını belirtmiştir.

Eserleri. Cebertî, Gedikzâde'nin bütün kitaplarının ve seyahatleri boyunca derlediği her şeyin vefatı sırasında yanında bulunduğunu, ancak bunların daha sonra kaybolduğunu kaydetmektedir. Onun günümüze geldiği bilinen tek eseri, müellif hattı nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 1046) *el-Kavulü'l-ma'rûf bimâ li-ehli'l-cüd ve'l-ma'rûf*'tur. Bundan başka *es-Sırrü'l-mü'temen fi (şerhi) 'r-rihleti ile'l-Yemen, el-Mu'tribü'l-mu'ribü'l-câmi' li-ehli'l-meşrik ve'l-mağrib* ve *Keydüş-şurûf 'an ehli'l-ma'rûf* adlı eserleri kaynaklarda zikredilmektedir. Cebertî ayrıca Şam, Anadolu ve Yemen seyahatinden önce yazdığı bir divanından söz etmekte, uğradığı her yer hakkında kasidele yazdığını, bu yerlerin önde gelen şahsiyetlerini ve velilerini övdüğünü belirtmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Murâdî, *Silkü'd-dürrer*, III, 56-57; Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Cil), I, 428-430; Sıddık Hasan Han, *Ebcedü'l-'ulûm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-ilmiyye), III, 181-182; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 772-774, ayrıca bk. İndeks; *İzâhu'l-meknân*, II, 12, 395, 498; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 604; Ziriklî, *el-'A'lâm*, IV, 164; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'el-lifin*, V, 287.

TAYYAR ALTIKULAÇ

GEDİZLİ MEHMED EFENDİ

(1752-1837)

Osmanlı âlimi, fakih.

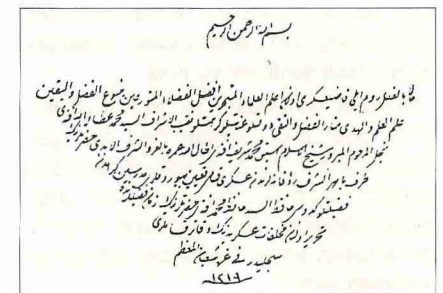
1165 (1752) yılında Kütahya'nın Gediz kasabasında doğdu. İlimiye mensup bir aileden olup kaynaklarda tam adı es-Seyyid Hâfız Mehmed b. Ahmed b. Şeyh Mustafa el-Gedûsî olarak geçer. Şeceresinin bulunduğu mecmuadan anlaşıldığına göre hem baba hem de anne tarafından seyyiddir. İlk öğrenimini Gediz'de yaptı. 1179'da (1765) babasının, dört yıl sonra da hocası Merdanzâde Mehmed Efendi'nin ölümü üzerine İstanbul'a gitti. Burada hıfzını tamamladıktan sonra dinî ilimlerin yanı sıra mantık ve hendese okudu; Şeyhülislâm Mehmed Atâullah Efendi'ye mülâzemetle Beyazıt Medresesi'ne müd olarak tayin edildi. Bu sırada tahsilini ta-

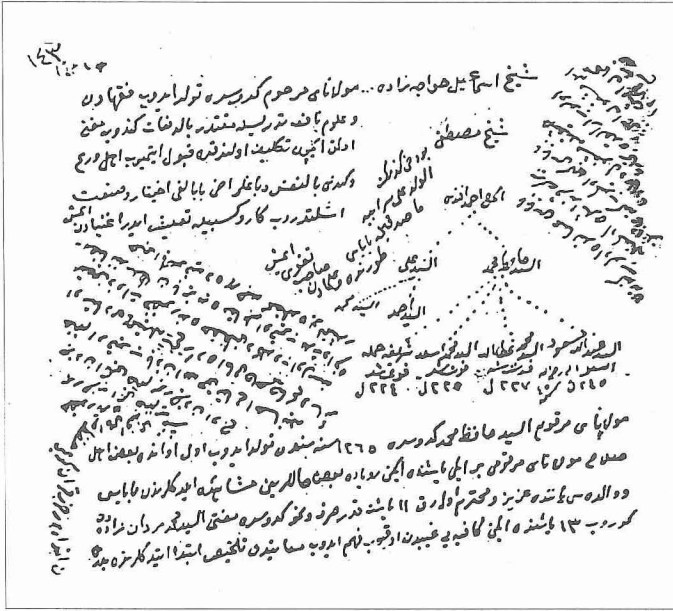
mamlayarak Beyazıt Medresesi'nde müderris oldu (1193/1779). Ardından Bursa'da Mevlüdî Süleyman Efendi, Perîpeyker, Nişancı Ali Paşa ve İnce Güzel medreselerinde müderrislik yaptı. 1791 Aralıkta Filibe'nin Karlova'ya bağlı Kubisi nahiyesinde başladığı nâiblik görevine Urmiye, Lefkoşe, Kuşadası, Gelibolu ve Galata'da (1218/1803) devam etti. Bu arada bir müddet askerî kassamlık görevinde bulundu. Kısa süren bu görevden sonra Güzelhisar nâibliğine tayin edilirken ilmî pâyesi yükseldi, kendisine müsile-i Süleymâniye itibarı ve Maraş mevleviyeti verildi. Ardından Bağdat (1813) ve Filibe'de de (1817) kadı olarak görev yaptı. En son görevi 1242'de (1826) getirildiği fetva emînliğidir. Bu sırada Mekke ve İstanbulâyelerine nâil oldu. 1252 (1836) yılında Anadolu kazaskerliği pâyesini de alan Gedizli Mehmed Efendi 27 Ramazan 1253 (25 Aralık 1837) tarihinde İstanbul'da vefat etti.

Gedizli Mehmed Efendi aynı zamanda velûd bir müelliftir. Fetvaların sadeleştirilmesi ve Türkçeleştirilmesi çalışmalarına bizzat katılmış, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması kararında aktif rol oynamıştır. Özellikle Bağdat kadılığı ve fetva emînliği dönemlerinde verimli telif çalışmaları yapmıştır. Tasavvufi da-ha yoğun olarak ilgilenmesi de bu döneme rastlar. Ayrıca hat sanatında maharet sahibi olduğu ve birçok eseri istinsah ettiği kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. *Câmiu's-sükûk*. Şer'î mahkemelerce verilen hukukî belgelerin bir araya getirildiği bir mecmuadır (DİB Ktp., nr. 3795). 2. *Feyzü'l-kerîm fi nuķûli Fetâvâ 'Abdirrahîm*. Şeyhülislâm Menteşzâde Abdürrahim Efendi'nin *Fetâvâ-yı*

Gedizli'nin askerî kassâm olduğuna dair belge (İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Kısım-1 Askeriyye Mahkemesi, nr. 5/799, tr. 1^a)

Gedizli'nin kendi el yazısı ile seçerisine ve hayatına dair belge (Gedüsi, Mecmûa, DİB Ktp., nr. 3792, vr. 143^a)

Abdürrahîm adlı eserinde yer alan Türkçe fetvalara fıkıh kitaplarında mesned teşkil eden Arapça ibarelerin derlenmesinden meydana gelmiştir (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 498, Yazma Bağışlar, nr. 2006; DİB Ktp., nr. 3829, 3878). Gedizli Mehmed Efendi ayrıca, bu nakilleri Türkçe asıl metinde ilgili fetvaların sonuna ekleyerek Abdürrahim Efendi'nin eserini *Fetâvâ-yı Abdürrahim maa'n-nukûl* adıyla da düzenlemiştir (DİB Ktp., nr. 3831; İstanbul Müftülüğü Ktp., nr. 142, 143). 3. *Mecmûa-i Fetâvâ-yı Bâlizâde*. Şeyhülislâm Bâlizâde Mustafa Efendi'nin fetva mecmuasını tertip eden müellif esere bazı ilâvelerde bulunmuştur (DİB Ktp., nr. 3850). Gedizli'nin icâzetnâmesi (vr. 444^a-448^b), kendi hattıyla tercüme-i hâli (vr. 472^{a-b}) ve seçerisi (vr. 489^a) bu eserde yer almaktadır. 4. *Müretteb Câmiu'l-fusûleyn*. Bedreddin Simâvî'nin *Câmi'u'l-fusûleyn* adlı eserinin gözden geçirilip bazı bilgilerin çıkarılması, bazı ilâve ve açıklamalarda bulunulması ile düzenlenmiş şeklidir (DİB Ktp., nr. 3760, 3855). 5. *Nukûl-i Fetâvâ-yı Ali Efendi*. Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'nin eserindeki fetvalara fıkıh kitaplarında esas teşkil eden ibarelerin derlenmesinden meydana gelmiştir (DİB Ktp., nr. 3833). 6. *Netîcetü'l-fetâvâ maa'n-nukûl*. Şeyhülislâm Dürîzâde Mehmed Ârif Efendi'nin *Netîcetü'l-fetâvâ* adlı Türkçe eserindeki fetvaların altına, fıkıh kitaplarında bu fetvaların mesnet teşkil eden Arapça ibarelerin eklenmesiyle ortaya çıkan bir çalışma olup defalarca basılmıştır (meselâ

İstanbul 1237, 1265). 7. *er-Revâiyhu'z-zekiyye fî fihrisi'l-fetâvâ't-Türkiyye*. Şeyhülislâm Atâullah Mehmed Efendi (Topal) tarafından müsvedde halinde "Kitâbü'l-İcâre"ye kadar getirilen bu eserin daha sonraki bölümlerinin tamamlanması, önceki bölümlerin de kaynaklarına işaret edilerek temize çekilmesiyle meydana gelen bir kitaptır (DİB Ktp., nr. 581; İÜ Ktp., TY, nr. 3244). 8. *Müfâdü'l-Eşbâh*. Hanefî fakihî Zeynüddin İbn Nüceym'in *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*'inin bazı ekleme ve çıkarmalar yapılarak yeniden tertip edilmesinden ibaret bir çalışmadır (DİB Ktp., nr. 3761). 9. *Nusretü'l-evliya*. Tasavvufa dair olan bu eserde müellif kendi tarikat silsilesini de (nr. 3712, vr. 168^b) kaydetmiştir (DİB Ktp., nr. 3712, 3792). 10. *Müretteb fevâ'idü'z-Zeyniyye*. İbn Nüceym'in *el-Fetâvâ'z-Zeyniyye* adlı eserinin yeniden tertip edilmesiyle ortaya çıkan bir çalışmadır (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 845, Kasıdecizâde Süleyman Sırrı, nr. 240/1; DİB Ktp., nr. 3695). 11. *Tebyînü'l-Hidâye ve tavzîhu'l-Bidâye*. Hanefî fıkhi'nin temel kaynaklarından *el-Hidâye*'nin Arapça şerhidir (Süleymaniye Ktp., Yahyâ Tevfik, nr. 1439/128; DİB Ktp., nr. 3877, 3880). 12. *Fetâvâ-yı Mecmûa-i Cedîde*. Fetvâhânede toplanan fetvaların belli bir tasnife tâbi tutularak yayımlanması ile meydana gelen bir kitaptır. Müellif bu eserde güvenilir fıkıh kitaplarının nakiller yaptığı gibi Kuşadası, Güzelhisar, Lefkoşe ve Galata'da kendi döneminde görev yapan müftülerin fetvalarına da yer vermiştir (DİB Ktp., nr.

3843). 13. *Zeyl-i Ali Efendi Mecmuası*. Gedizli'nin fetva emini olduğu dönemde derleyip hazırladığı bir fetva mecmuasıdır. İçinde 7000 kadar Türkçe fetva bulunan eserin esası *Fetâvâ-yı Ali Efendi*'dir (DİB Ktp., nr. 576). 14. *İlm-i İnşâ ve İnşâda Kesîrül-isti'mâl Olan El-fâz*. Resmî ve gayri resmî yazışma usulünü örnekleriyle anlatan bir risâledir (DİB Ktp., nr. 3795). 15. *Risâletü'l-cumua*. Cuma namazıyla ilgili meseleleri ele alan Türkçe bir risâledir (DİB Ktp., nr. 3792, 3807).

BİBLİYOGRAFYA :

Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, DİB Ktp., nr. 3840, vr. 243^a; Esad Efendi, *Üss-i Zâfer*, İstanbul 1293, s. 14 vd.; Gedüsi, *Mecmûa-i Fetâvâ-yı Bâlizâde*, DİB Ktp., nr. 3850, vr. 143^{a-b}, 444^a-448^a, 472^{a-b}, 489^a; Cevdet, *Târih*, XII, 148; *İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri*, nr. 14/567, vr. 1^a, 18^a; *Sicill-i Osmânî*, IV, 289; *Osmanlı Müellifleri*, II, 9; *Takvîm-i Vekâyi*, 29 Ramazan 1252, II, 141; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 645; Abdullah Ceyhan, "Osmanlı Devri Müderris, Kadı ve Fetvâ Eminlerinden Gedizli Hafız Mehmed Efendi", *Diyanet Dergisi*, XXIX/3, Ankara 1993, s. 11-24.

ABDULLAH CEYHAN

GEKHER

(گکھر)

Daha çok Pakistan'ın Pencap ve kuzeybatı serhad eyaletlerinde yaşayan cengâver müslûman bir kabile.

Gekherler yerli bir kabile olmakla birlikte aynı bölgede yaşayan Racpütler'dan farklıdır. Genel olarak ziraatla uğraşırlar. İnanışlarına göre soyları Enûşirvân ve Yezdicerd'e dayanmaktadır. Kendilerine Keyânî nisbesini verirler ki bu nisbe İsfahan'ın Keyân kasabasından geldiği kabul edilen Sultan Keygevher'den dolayıdır. Keygevher ismi zamanla Gekher (Gakhar) olmuştur. Gekherler'in, Hindistan'a Gazneli Mahmud'la beraber geldikleri ve bir ara Tibet'te yönetimi ele geçirdikleri şeklindeki iddiaları doğru değildir. Cunningham'ın, Gekherler'in Kuşanlar'dan olduğu şeklindeki görüşü gerçeğe daha yakın görünmektedir. Zira Kuşanlar bu bölgede asırlardan beri yaşayagelmışlerdir. Gekherler 1008'de Gazneli Mahmud'a karşı Hindistan'da oluşturulan direnişe destek sağladılar ve 30.000'den fazla askerle Peşâver'de Gazneli Mahmud'a saldırdılar, ancak mağlûp oldular. 601'de (1204-1205) bu defa Gurlu Sultanı Muizzüddin Muhammed b. Sâm'a karşı ayaklandılar, fakat